

Šťastná, Natália

Jazyk a duchovná kultúra v slovensko-slovanských súvislostiach

Opera Slavica. 2023, vol. 33, iss. 4, pp. 99-104

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2023-4-17>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79410>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20240131

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

About the author**Tereza Bojanovská**

Masaryk University, Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies, Brno, Czechia

448895@mail.muni.cz

<https://orcid.org/0000-0002-2791-0173>

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

<https://doi.org/10.5817/OS2023-4-17>

Jazyk a duchovná kultúra v slovensko-slovanských súvislostiach

ŠAŠERINA, S., ŽEŇUCH, P., HRÍBOVÁ, M. (eds): *Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre. Slovensko-slovanské súvislosti*. Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied, v. v. i. – Slovenský komitét slavistov, Bratislava 2022. 352 s. ISBN 978-80-89489-54-1.

Zborník príspevkov *Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre*, do ktorého okrem pracovníkov a doktorandov Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV prispeli aj zahraniční slavisti zo Sofie, Krakova, Moskvy, Nového Sadu a Belehradu, sa venuje súčasným otázkam duchovnej písomnej kultúry a národným a kultúrno-identifikačným procesom v slovanskom priestore. Publikácia obsahuje referáty, ktoré boli prednesené na rovnomennej medzinárodnej slavistickej konferencii v septembri 2022 v súlade s interdisciplinárne orientovaným projektom APVV-18-0032 „Mytologické predstavy o svete v naratívnych prameňoch na Slovensku v systéme slovanských jazykových a kultúrnych vzťahov“. Zborník je rozčlenený do štyroch tematických celkov, ktoré poukazujú na právo a spravodlivosť v kultúrnych dejinách Slovanov, venujú sa tiež terminologickým, etnolingvistickým a dialektologickým súvislostiam kultúry a v neposlednom rade reflektujú historický a liturgický rozmer slovanskej kultúry.

Do prvého tematického okruhu s názvom **Jazykové a literárno-historické súvislosti o práve a spravodlivosti v kultúrnych dejinách Slovanov** prispelo šesť autorov. Svetlana Šašerina v úvodnom texte *О годинахъ и часохъ: вніманіе часу*

a jeho odraz v písomných pamiatkach karpatskej proveniencie (s. 13 – 18) charakterizuje kategóriu času ako základný ontologický koncept, ktorý určuje ľudskú existenciu, život a smrť, históriu a kultúru. Autorka sa zamerala na tému vnímania času v písomných pamiatkach karpatskej proveniencie.

Marina Michajlovna Valencova v príspevku *Образ мира в мифологических представлениях славян* (s. 19 – 32) rozoberá spôsob, akým človek tradičnej kultúry chápe svet a jeho podstatu, ako komunikuje a ako vníma sám seba na základe predkresťanských predstáv odrážajúcich sa v mytológií slovanských národov.

Príspevok Petra Žeňucha *Historický obraz o spravodlivom usporiadaní sveta u Slovanov v Bradáčovom edukačnom kompendiu z konca 18. storočia* (s. 33 – 46) je zameraný na historický obraz vnímania sveta u Slovanov v náučnom zborníku mukačevského historika Michala Bradáča z konca 18. storočia, ktorý sa v ňom zaoberá najmä vysvetlením kontrastu medzi mytologickými predstavami, pohanským videním sveta a kresťanským myslením pri uplatňovaní kresťanských sociálno-kultúrnych princípov života spoločnosti.

Erika Brtáňová v texte *Slovanský svet a mytologická symbolika v epickej skladbe Rastislav (1875)* (s. 47 – 58) analyzuje mytologickú symboliku a slovanský svet básnika, prekladateľa a učiteľa v slovensko-maďarsko-nemeckom prostredí Malého Kereša (Kiskörös) Ludovíta Žella, ktorý je prezentovaný ako autor stojaci na rozhraní osvietenského klasicizmu a romantizmu. E. Brtáňová sa bližšie venuje jeho epickej skladbe *Rastislav (1875)*, v ktorej L. Žello zobrazuje slovanský svet a približuje národné povedomie prostredníctvom motívov a symbolov slovanského mýtu a kresťanského kultu.

Mytologické predstavy ako základ slovanskej ľudovej kultúry boli často ovplyvnené kresťanskou tradíciou. Obsah kalendárnych sviatkov je formovaný práve kresťanstvom a ľudová kultúra ho interpretuje podľa tradičných ľudových predstáv a zvyklostí. Predmetom výskumu Laury Belicajovej v príspevku *Mytologicko-kresťanská symbolika rastlín počas slávenia sviatkov* (s. 59 – 65) sú rastliny, ktoré majú dôležitý význam pri oslavách jednotlivých sviatkov (Vianoce, Kvetná nedeľa, Veľkonočná nedeľa a i.) a v ľudových naratívoch sú obostreté rôznou symbolikou. Predmetom autorkinho výskumu sú ľudové rozprávania, zapísané na Orave Alfredom Zarebom a vydané pod názvom *Orawskie teksty gwarowe* (1967).

Rajna Roždestvenska a Vladimir Peňčev sa v príspevku *Народные названия традиционных календарных праздников в православном и католическом мире (по примерах из болгарского и словацкого языка)* (s. 66 – 74) zamerali na katolícke a pravoslávne pomenovania tradičných kalendárnych sviatkov, pričom uvádzajú príklady z bulharského a slovenského prostredia. Napriek konfesionálnym rozdielom nachádzajú podobné, ale aj rozdielne črty v ich názvoch, pričom ponúkajú ich možné interpretácie cez prizmu pochopenia procesu ich pomenovaní.

Druhý tematický okruh **Právo a spravodlivosť v rodine, rode a spoločensve** uvádza príspevok Eleny Vladimirovny Beľakovovej «*О учителях и священниках, никакo же убо зло творящему не умолчите*» (Тема обличения неправедных властей в учительных канонических текстах славянской книжной традиции) (s. 77 – 86), ktorá danú problematiku sleduje jednak na pozadí kanonických textov, zároveň prihliada na súčasnú situáciu spojenú s vojnou a poukazuje tiež na tému nespravodlivého súdu, ktorá je široko zastúpená v ruskom folklóre.

Marijana Cibranska-Kostova sa v príspevku *Осиновьяването в средновековни правни паметници на Славянския юг* (s. 87 – 100) zamerala na dejiny bulharskej adopcie, pričom terminológiu s ňou spojenú skúma v preložených stredovekých právnych textoch šírených medzi Slovanmi žijúcimi na Balkáne.

Pozoruhodnou súčasťou staroslovienskej literatúry sú pôvodne grécky a latinsky písané paterikony, ktoré vznikali v 4. až 7. storočí a uvádzali výroky svätých, mučeníkov, Otcov púšte a krátke príbehy o živote mníchov a modlitbách. Elka Mirčeva im venuje pozornosť v príspevku *За патериците и тяхната рецепция в старобългарската книжнина („финансовите“ измерения на милосърдието). 1. Слово за една жена християнка, която обърна към християнството мъжа си елин* (s. 101 – 113). Bližšie rozoberá príbeh kresťanky, ktorá svojho gréckeho manžela obrátila na kresťanskú vieru. Autorka vychádzala z najstaršieho zachovaného prepisu príbehu, ktorý pochádza z 11. storočia a je napísaný v ruskom jazyku.

Jakub Kurák sa v príspevku *Язык а религозита в области Потисия а пограниčia северovýchодных Карпат: Образ синкретизму поганскеј а крестјанскеј културј на праху трох династии* (s. 114 – 136) venuje rekonštrukcii duchovného obrazu obyvateľstva, ktoré žilo na prelome 10. a 11. storočia na území severovýchodného Maďarska, zakarpatskej Ukrajiny a východného Slovenska.

Nasleduje príspevok Ivany Slivkovej *Вýchодиска интерпретация языка ако народného symbolu в белорускеј литературе* (s. 137 – 149), v ktorom autorka na základe interpretácie vybraných textov bieloruskej literatúry uvažuje nad znakmi kultúrnej identity Bielorusov prostredníctvom Lotmanovho „umeleckého modelu sveta“.

Vladimir Penčev v príspevku *Vlast jako symbol, aneb ještě jednou о názvech organizací bulharských komunit в zahraničí* (s. 150 – 155) približuje existenciu inštitúcií, ktoré v súčasnosti reprezentujú a podporujú bulharské komunity žijúce v zahraničí.

Rajna Roždestvenska sa v príspevku *Rodinná konstelácia ako regulátor rodinných vzťahov в slovenskom а bulharskom prostredí* (s. 156 – 167) snaží objasniť viditeľnú а skrytú dynamiku в slovenskom а bulharskom rodinnom systéme, poukazuje на súvislosti medzi predstaviteľmi rôznych generácií, t. j. ako je každý člen rodiny prepojený с pamäťou predkov.

Tretí tematický okruh с názvom **Terminologické, etnolingvistické а dialektologické súvislosti културј** otvára text Kataríny Žeňuchovej *Status mytologickej prózy*

v systéme folklórnych žánrov na Slovensku (s. 171 – 181). Autorka sa v ňom venuje žánrovej klasifikácii a terminológii ústne tradovaných folklórnych textov na území Slovenska, ktoré vypovedajú o stretnutiach človeka s nadprirodzenom.

Antropológia skúma binárne opozície ako organizačný princíp ideálnych predstáv o svete, ktorými sa riadi jedinec alebo kolektív v určitej spoločnosti. Maria Kitanova sa v príspevku *Аксиологични аспекти в семейната обредност (прояви на опозицията свой – чужд)* (s. 182 – 193) zamerala na koreláciu opozít *свой – чужд*, ktoré majú silne axiologický aspekt predovšetkým v terminológii prechodných obradov, ako je narodenie, svadba či pohreb.

Cieľom príspevku *Плачът и смехът в българския език и култура* (s. 194 – 208), ktorého autorkou je Kalina Mičeva-Peješeva, je z hľadiska sémantického obsahu analyzovať opozitá *смиех – плач*, vychádzajúc z histórie bulharského jazyka, literatúry a kultúry.

Vaňa Mičeva v príspevku *Названия на шапката в историята на българския език и култура* (s. 209 – 219) predstavuje rôzne pomenovania klobúkov v histórii bulharského jazyka. Poukazuje na to, ako sa tieto lexémy v literatúre a nárečiach menili pôsobením jazykových kontaktov, ktoré v priebehu storočí bulharčinu ovplyvňovali.

Predmetom výskumu Tatiany Ilieovej v príspevku *Външният вид на средновековния човек по езикови свидетелства в литературните паметници на Slavia Orthodoxa (коса и прическа)* (s. 220 – 241) je lexika zaznamenaná v slovanských stredovekých pamiatkach, súvisiaca s vlasmi (bradou) a spôsobmi ich úpravy.

Marijana Vitanova v príspevku *Пътят и пътуващият човек в българската лингвокултура* (s. 242 – 249) skúma koncept cesty v bulharskom jazykovom obraze sveta cez prizmu spisovnej, nárečovej aj frazeologickej lexiky, pričom sa zameriava na jeho tri hlavné konceptualizácie, a to *cestu*, *cestujúceho* a *cestovanie* (ako dej).

Názvy farieb a ich odtieňov predstavujú pre konfrontačný výskum bohatý materiál, keďže farby v každej kultúre vyvolávajú rôzne asociácie a spájajú sa so širokou škálou emócií. Autorky textu *Поменования на фариба в словенчине а в сръбчине: поровнаваща анализа* (s. 250 – 264) Anna Makišová a Dragana Radovanović porovnáva definície základných farieb (*biely, čierny, červený, žltý, zelený, modrý*) a ich odtieňov vo výkladových slovníkoch slovenského a srbského jazyka.

Výskum slovenských nárečí v prostredí mimo územia Slovenska predstavuje cenný materiál nielen pre oblasť dialektológie. Marína Hríbová v príspevku *Няколко познания к синтактичкым явон в словенскым наредчиах в Србску (на прикладе анализа зисканых наредчовых прежавон)* (s. 265 – 276) skúma dialekt stredoslovenského typu, ktorý je najpoužívanejší v tridsiatich šiestich lokalitách Srbska obývaných Slovákmí. Zdroj autorkinho výskumu predstavuje jazykový materiál získaný v rokoch 2014 – 2016 a v rokoch 2021 – 2022.

Joanna Kirilova sa v príspevku *Концептът ЕЗИК – минало и настояще. Аксиологични аспекти* (s. 277 – 284) zameriava na metaforizáciu lexikálnej jednotky *jazyk* v bulharských prísloviach a porekadlách, ktoré sú zaznamenané v rôznych slovníkoch a zbierkach bulharskej ľudovej poézie a prózy.

Úvodný príspevok štvrtého tematického okruhu s názvom **Historický a liturgický rozmer slovanskej kultúry** otvára text Alexandra Kraveckého *В поиске единства традиции: опыты включения в богослужebную практику Нового времени средневековых текстов* (s. 287 – 301). Autor približuje citáty a úryvky nachádzajúce sa v ruských liturgických textoch pochádzajúcich z 19. a 20. storočia, ktoré sú písomným dedičstvom stredovekého Ruska.

Alexandra Pletneva v príspevku *Гравированные молитвы XVII–XIX веков как источник изучения религиозных практик и религиозного сознания* (s. 302 – 318) analyzuje rytiny, ktoré obsahujú dôležité informácie o svätých, ich kanonizáciách či relikviách. Na niektorých z nich sa nachádzajú tropáre, modlitby, úryvky hagiografií a i., ktoré boli určené nie na spoločné, ale na individuálne náboženské účely. Tieto texty sú dôležité pre zachovanie poznatkov o religióznom živote v 17. až 19. storočí a poukazujú na zmenu v cirkevnej mentalite.

Koncom 10. a začiatkom 11. storočia bol v Rusku rozšírený kult svätého Václava vďaka úzkym vzťahom medzi Sázavským kláštorom a Kyjevsko-pečerskou lavrou. Anna Michailovna Lanceva sa v príspevku *Стихиры-подобны в ранней службе святому Вячеславу Чешскому* (s. 319 – 328) zamerala na starosloviensku bohoslužbu z rokov 1095 – 1096 vydanú na jeho počesť, ktorá sa zachovala v ruskom rukopise.

Šimon Marinčák sa v príspevku *Hymnus Svetlo tiché v byzantskej hudobno-liturgickej tradícii* (s. 329 – 341) zameral na hymnus, ktorý patrí k najstarším hymnografickým pamiatkam byzantskej bohoslužobnej kresťanskej viery. Do slovanského prostredia sa dostal prostredníctvom prvého prekladu večierne z dielne veľkomoravskej školy. Autor na záver konštatuje, že k otázke slovenských verzii hymnu sa bude možné vyjadriť až po rekonštrukcii jeho pôvodných nápevov a ukončení výskumu, ktorý prebieha už od roku 2001.

Modlitebné knihy katolíckej cirkvi z 19. storočia vydávané pre pospolitý ľud predstavujú historickú, literárnu, duchovnú a jazykovú pamiatku. V záverečnom texte publikácie *K problematike slovenských katolíckych modlitebných knižiek z 19. storočia pre pospolitý ľud* (s. 342 – 351) Peter Zubko bližšie skúma genézu týchto textov pre pochopenie slovenskej duchovnej a literárnej kultúry či slovenskej religiozity. Prvé slovenské modlitebné knižky vyšli v 17. storočí. Autor chronologicky uvádza všetky známe vydania modlitebných knižiek a podrobne sa zmieňuje aj o ich najproduktívnejšom tvorcovi, kňazovi Ostrihomského arcibiskupstva Dr. Andrejovi Radlinskom.

Recenzovaný zborník predstavujú vedecké príspevky zamerané na slovanskú mytológiu, axiológiu, etnolingvistiku, dialektológiu a historiografiu. Ich autori prinášajú obraz o hierarchickom usporiadaní duchovného i materiálneho sveta, o existencii vecí, javov, o vzťahoch a komunikácii v najbližšom i vzdialenom spoločenstve z interdisciplinárneho slavistického hľadiska.

Natália Šťastná

Bibliografia:

ŠAŠERINA, S., ŽEŇUCH, P., HRÍBOVÁ, M. (eds): *Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre. Slovensko-slovanské súvislosti*. Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied, v. v. i. – Slovenský komitét slavistov, Bratislava 2022. 352 s. ISBN 978-80-89489-54-1.

About the author

Natália Šťastná

Comenius University in Bratislava, Faculty of Arts, Department of Slavic Studies, Bratislava, Slovakia

suplatova10@uniba.sk

<https://orcid.org/0009-0008-2704-3592>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.